

Xalq qəzeti.-2020.-5 fevral.-№24.-S.3.

ÜMUMMİLLİ LİDER HEYDƏR ƏLİYEVİN SOLMAZ OBRAZI

Teymur Kərimli,
AMEA Əlyazmalar İnstitutunun direktoru, akademik

Ötən il xalqımız zəmanəmizin ən böyük azərbaycanlısı, ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycanda siyasi hakimiyyətə gəlişinin 50 illiyini XX əsr tariximizin ən önəmli, taleyüklü hadisələrindən biri kimi dərin ehtiram və qədirbilənliliklə qeyd etdi. Ulu öndərin ölkəmizdə böyük tərəqqinin bünövrəsini qoyduğu o şanlı tarixə həsr olunmuş və bu münasibətlə işıq üzü görmüş tədqiqat əsərlərindən biri də “Təsviri sənətdə Heydər Əliyev obrazı” adlı fundamental elmi nəşrdir. İrihəcmli kitabın titullarında belə də yazılıb: “Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin respublikada siyasi hakimiyyətə gəlişinin 50 illiyinə ithaf olunur”. Adətən ulu öndərə həsr edilmiş elmi əsərlərdə onun fəaliyyətinin ictimai-siyasi, tarixi, ideoloji, ədəbi qaynaqları tədqiqat obyektinə çevrilir. Hazırkı kitabda isə böyük rəhbərin təsviri sənətdə yaradılmış bədii obrazları elmi tədqiqatın əsasını təşkil edir. Bu baxımdan kitab həm mövzusunə, həm elmi istiqamətinə, həm də tədqiqat obyektinə görə seçilir və kifayət qədər orijinal təsir bağışlayır. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Memarlıq və İncəsənət İnstitutunda hazırlanmış yeni nəşrin müəllifləri AMEA-nın müxbir üzvü, professor Ərtegin Salamzadə və sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Xəzər Zeynalovdur.

Kitabın elmi redaktoru tanınmış heykəltəraş, akademik Ömər Eldarovdur. AMEA-nın birinci vitse-prezidenti, akademik İsa Həbibbəyli monoqrafiyaya geniş ön söz yazmışdır. AMEA-nın müxbir üzvü, professor Rəna Məmmədova və Rusiya Federasiyasının Əməkdar rəssamı, professor Leyla Xasyanova kitaba rəy vermişlər. Kitab nəfis poliqrafik səviyyədə, Azərbaycan və rus dillərində çap edilmişdir. Bu elmi nəşr təsviri sənətdə Heydər Əliyev obrazını əsas tədqiqat obyektini kimi müəyyənləşdirən ilk irihəcmli elmi əsərdir.

Əlbəttə, rəssamlıq sənətində ulu öndərin portretlərinə həsr edilmiş çoxsaylı yazılara, məqalələrə rast gəlmək olar ki, müəlliflər bu barədə hazırkı tədqiqatda yetərincə məlumat vermişlər. Elə onların özü çoxdan bəridir ki, həmin mövzuda müxtəlif məqalələr dərc etdirmiş, elmi konfrans və seminarlarda məruzələrlə çıxış etmişlər. Lakin problemin əhatəli elmi qoyuluşu baxımından bu monoqrafiya ilk fundamental araşdırma kimi təsviri sənətdə Heydər Əliyev obrazını sistemli tərzdə, ciddi elmi müstəvidə işıqlandırmışdır. Bu baxımdan əminliklə demək mümkündür ki, hazırkı araşdırma sənətsünaslıq elmi üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Xatırlatmaq istərdik ki, AMEA-nın müxtəlif institutlarında Heydər Əliyev irsinin araşdırılması, onun universal zəkasının, gördüyü çətinliklərə, mühüm quruculuq işlərinin elmi müstəvidə öyrənilməsi sahəsində ciddi işlər aparılır. Ədəbiyyat, dilçilik, tarix, sosial tədqiqatlar və digər sahələrdə bu mövzuda xeyli sayda fundamental araşdırmalar ərsəyə gəlmiş, işıq üzü görmüşdür. Şübhəsiz, bütün bunlar AMEA rəhbərliyinin məqsədyönlü, ardıcıl fəaliyyətinin bəhrəsidir və Azərbaycan elminin daha da inkişafına xidmət edir.

Yeni kitab giriş, üç fəsil, nəticə və ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Burada ulu öndərin Azərbaycan və xarici ölkə rəssamları tərəfindən yaradılmış xeyli sayda obrazı əks olunmuş, əsərlərin sənətsünaslıq təhlili verilmiş, onların müasir Azərbaycan incəsənətinin inkişafındakı rolu və əhəmiyyəti öyrənilmişdir.

AMEA-nın birinci vitse-prezidenti İsa Həbibbəyli kitaba yazdığı ön sözdə bu tədqiqatın əhəmiyyətini vurğulamış, əsərin milli sənətsünaslığın inkişafındakı rolunu qeyd etmişdir. Görkəmli alim kitabın ərsəyə gəlməsinə böyük önəm verir. Təsadüfi deyil ki, akademik İsa Həbibbəyli giriş sözünü ulu öndərə layiq bir adla – “Azərbaycan təsviri sənətinin şərəfli mövzusu” adlandırmışdır. Həqiqətən, Heydər Əliyev kimi qüdrətli şəxsiyyətin bədii obrazının elmi təhlili milli sənətsünaslığımızın qarşısında duran şərəf dolu vəzifələr cərgəsindədir.

Alim ön sözdə yazır: “Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin bədii obrazı müasir təsviri sənətin çox maraqlı, aktual, rəngarəng əsərlərlə zəngin olan məsuliyyətli və şərəfli mövzularından biridir. Azərbaycanın və dünyanın bir çox istedadlı rəssamları ulu öndərin bədii-estetik baxımdan mükəmməl və fərqli portretlərini yaratmışlar. Onların içərisində dünya miqyasında seçilən, korifey fırça ustalarından tutmuş tanınmış rəssamlara və özünəməxsus sənət duyumuna malik həvəskarlara qədər, ulu öndərlə uşaqlıq illərindən yaxın olan təcrübəli qocaman sənətkarlara və ibtidai siniflərdə oxuyan vətənpərvər məktəblilərədək simalar tapmaq mümkündür. Bu rəssamlar həm Azərbaycanı, həm də dünyanın digər ölkələrini təmsil edirlər”.

Həqiqətən, ulu öndər Heydər Əliyevin obrazına görkəmli sənətkarlar, fırça və tişə ustaları ilə yanaşı, sadə vətəndaşlar, onun şəxsiyyətini və işıqlı xatirəsini hər zaman uca tutan qədirbilən insanlar, hətta yeniyetmə və uşaqlar da müraciət etmişlər. Əsl ümumxalq məhəbbətinin bariz nümunəsi olan bu xüsusiyyət kitabda yetərincə işıqlandırılmış, öz layiqli əksini tapmışdır.

Tədqiqatın mahiyyəti və ideya-bədii xüsusiyyətləri onun giriş hissəsində aydın əks olunmuşdur: “Çağdaş Azərbaycan sənətsünaslığı qarşısında duran, öyrənilməsi vacib olan əsas mövzulardan biri də ümummilli lider Heydər Əliyevin təsviri və dekorativ-tətbiqi sənətdə yaradılmış çoxsaylı, çoxcəhətli obrazlarının elmi müstəvidə araşdırılması, təhlil edilməsidir. Bu əhatəli mövzu elmin inkişaf etdirilməsinin prioritet prinsiplərindən olan azərbaycançılıq ideyalarının bilavasitə təəcəssümüdür. Ulu öndərin bədii obrazlar qalereyasının tədqiq edilməsi müasir Azərbaycan incəsənətində estetik, ideya-bədii xüsusiyyətlərin və milli-vətənpərvərlik tematikasının qarşılıqlı əlaqələrinin təhlilinə imkan yaradır”. Müəlliflər əsərdə bu fikri inkişaf etdirərək ulu öndərin təsviri sənətdə yaradılmış bədii obrazının hərtərəfli, universal təsvirini diqqətə çatdırma bilməmişlər.

Monoqrafiyanın birinci fəslı “Heydər Əliyev obrazı rəngkarlıq və qrafikada” adlanır. Adından göründüyü kimi, bu fəsildə ulu öndərin əsasən yağlı və sulu boya ilə, həmçinin bəzi digər texnikalarda işlənmiş portretlərindən söz açılır. Müəlliflər Tahir Salahov, Oqtay Sadıqzadə, Arif Hüseynov, Sakit Məmmədov, Rafael Abasov, Tariyel Əhmədov, İlham Mirzəyev, Həməzə Sadıqov, Ülviyyə Həməzəyeva, Telman Abdinov, Həbibə Allahverdiyeva, eləcə də Nikas Safronov, Tamer Tuğrul və bir çox başqa rəssamın yaradıcılığına müraciət edərək Heydər Əliyevin onlar tərəfindən işlənmiş mükəmməl bədii surətlərini tədqiqata cəlb etmişlər.

Kitabın elmi metodologiyası sənətsünaslıq təhlilləri, ümumiləşdirmələr və təsnifatlar üzərində qurulmuşdur. Azərbaycan sənətsünaslığında ilk dəfə olaraq təsviri sənətdə Heydər Əliyev obrazı konseptual kontekstdə ümumiləşdirilmiş, onun ideya-bədii, estetik, ictimai-siyasi, mənəvi-əxlaqi və tərbiyəvi xüsusiyyətlərinə qiymət verilmiş, bu obrazın müstəqillik dövrü Azərbaycan incəsənətindəki mövqeyi və daşdığı əhəmiyyət əsaslandırılmışdır.

Monoqrafiyanın ikinci fəslı “Heydər Əliyev obrazı heykəltəraşlıqda” adlanır. Bu mövzu geniş olmaqla yanaşı, həm də əhatəli coğrafiyaya malikdir. Çünki ulu öndərin plastik surətləri təkcə Azərbaycanda nümayiş etdirilmir. Bu gün dünyanın bir çox ölkələrində Heydər Əliyevin möhtəşəm heykəllərinə rast gəlmək olar. Burada ulu öndərin Ömər Eldarov, Natiq Əliyev, Akif Əsgərov, Şərif Şərifov, Rəşid Hüseynov, həmçinin Salavat Şerbakov, Mixail Nogin, Yan Neyman, Sergey Eylanbekov və başqa heykəltəraşlar tərəfindən düzəldilmiş həmin plastik surətlərindən danışılır. Müəlliflər Heydər Əliyev heykəllərini kompozisiya və dinamika baxımından təsnif etmiş, bu heykəllər üçün xarakterik olan əsas bədii və konstruktiv cəhətləri diqqətə çatdırmışlar. Burada eyni zamanda, Heydər Əliyevin Bakıda, Azərbaycanın digər şəhərlərində, nəhayət, dünya şəhərlərində ucaldılmış monumental heykəlləri barədə ətraflı məlumat verilmişdir.

Sənətsünaslar Heydər Əliyevin monumental heykəlləri ilə yanaşı, ona həsr edilmiş dəzgah heykəltəraşlığı nümunələri barəsində də xeyli material toplamış və kitabda əks etdirmişlər. Qeyd olunmuşdur ki, ulu öndərin kiçik ölçülü plastik surətləri müasir yapma sənətinin inkişafında mühüm rol oynayır. Bu baxımdan Ömər Eldarov, Natiq Əliyev və başqalarının muzeylərdə, müxtəlif mədəniyyət, təhsil müəssisələrində, inzibati binalarda saxlanılan yaradıcılıq nümunələri diqqət çəkir. Həmin əsərlərdə Heydər

Əliyevin zəngin hissiyata və mimikaya malik lakonik, yığcam xarakterli obrazları böyük məharətlə əks olunmuşdur. Fəsildə həmçinin Heydər Əliyevin xarici heykəltəraşların yaratdığı kiçik formatlı heykəl və büstləri də nəzərdən keçirilir.

Tədqiqatın üçüncü fəslı “Heydər Əliyev obrazı dekorativ-tətbiqi sənət, heraldika və poçt markalarında” adlanır və bir çox maraqlı mövzularla müşayiət olunur. Müxtəlif sənətkarlar ulu öndərin portretini xalça üzərində məharətlə canlandırmışlar. Bu baxımdan Xalq rəssamı Kamil Əliyevin yaratdığı xalçaları ilk növbədə qeyd etmək lazımdır. Görkəmli sənətkar ulu öndəri müxtəlif görünüşlərdə – rəsmi kostyumda, general libasında, hətta adi gündəlik geyimdə, sadə, səmimi bir insan kimi təsvir etmişdir. Üçüncü fəsildə həmçinin başqa xalça ustalarının Heydər Əliyev mövzusunda yaratdığı əsərlərdən də bəhs olunur. Burada Eldar Mikayılzadə, Tahir Məcidov kimi tanınmış xalça ustalarının əməyi hərtərəfli işıqlandırılmış, məşhur “Qayıdış” xalçası və digər nümunələr əhatəli təhlil obyektı olmuşdur.

Kitabın bu fəslində Heydər Əliyevin təsviri olan poçt markaları barədə də geniş məlumat verilmişdir. Qeyd olunmuşdur ki, Azərbaycan xalqının ümummilli liderinə həsr edilmiş poçt markaları təkə ölkəmizdə istehsal olunmur. Belə markalar Azərbaycanla yanaşı Rusiya, Belçika, Moldova kimi ölkələrdə də buraxılır ki, bu da Azərbaycanın, onun böyük övladının beynəlxalq aləmdəki nüfuzunun bariz göstəricisidir. Heydər Əliyevə həsr edilmiş, yüksək əyarlı qızıldan və digər qiymətli materiallardan hazırlanmış sikkə-medalyonlar, xatirə relyefləri barədə məlumatlar da bu fəsildə öz əksini tapır.

Azərbaycan dövlətçiliyinin rəmzinə çevrilmiş bu qiymətli nümunələr təkə material və bədii baxımdan əhəmiyyət kəsb etmir. Əksər hallarda xarici ölkələrdə, dünyanın nüfuzlu şirkətləri, sikkəxanaları tərəfindən hazırlanmış bu nominallar Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə artan nüfuzunun daha bir göstəricisi kimi bizim üçün qiymətlidir.

Bu irihəcmli kitab təsviri sənətdə ulu öndərə həsr edilmiş əsərlərin sənətsünaslıq tədqiqinə yönəlmiş ilk fundamental akademik nəşrdır və bu baxımdan böyük əhəmiyyətə malikdir. Bu gün təsviri sənətdə Heydər Əliyev mövzusu olduqca populyardır. Rəssam və heykəltəraşlar böyük həvəslə bu mövzuya müraciət edir, yeni-yeni əsərlər yaradırlar. Həm də bu, təkə Azərbaycan incəsənətinə aid deyil. Bu gün Heydər Əliyev mövzusunda Türkiyə, Rusiya, Ukrayna, ABŞ incəsənətində böyük maraq vardır. Özündə qüdrətli azərbaycançılıq ideyalarını ehtiva edən Heydər Əliyev mövzusu müasir incəsənətin daim diqqət mərkəzindədir.